

Spoorwegtijdperken in Nederland

Opgesteld door de werkgroep NEM Nederlandstalig

NEM**818****NL**

blad 1 van 3

Documentatie

Norm met nationale geldigheid

uitgave 1998

1. Algemeen

Dit NEM-blad, dat de evolutie van de spoorwegen in Nederland beschrijft, geldt als aanvulling op NEM 800. Bij de vaststelling van de Nederlandse tijdperken is getracht zo goed mogelijk aan te sluiten bij NEM 800.

Als criteria voor de indeling zijn gebezigd: geschiedkundige en politieke gebeurtenissen, zoals de crisis en de Tweede Wereldoorlog, maar ook het verwerven, het verbouwen of het verdwijnen van materieel. Echter vooral de historische gebeurtenissen binnen de spoorwegmaatschappijen zelf, hetzij van binnenuit, hetzij van buitenaf zoals fusies, hebben hun stempel gedrukt op de Nederlandse presentatie van de tijdperkindeling.

2. Onderverdeling

In grote lijnen verschilt de ontwikkelingsgeschiedenis van de spoorwegen in Nederland niet veel van die van de omliggende landen en zijn de in NEM 800 genoemde tijdperken ook hier toepasbaar.

Behalve de hoofdtijdperken zijn periodes aangegeven. Deze periodes worden aangeduid door een letter die wordt toegevoegd aan het Romeinse cijfer van het tijdperk.

Bijvoorbeeld: tijdperk IIIc verwijst naar de periode tussen 1958 en 1968.

aanduiding en tijdsbestek	kenmerken
Tijdperk I 1839 - 1925	Aarzelend begin van het Nederlandse spoorwegnet door particuliere maatschappijen. De Staat hield zich aanvankelijk afzijdig, pas in 1863 komen er ook door de overheid aangelegde spoorwegen. Tot 1866 bestaat breedspoor (2000 mm hart op hart spoorstaaf).
periode a 1839 - 1890	Periode van de kleurrijke maatschappijen, elke maatschappij heeft haar eigen spoorwegnet. Oprichting Hollandsche IJzeren Spoorweg-Maatschappij (HIJSM of HSM) in 1837, Nederlandsche Rhijnspoorweg Maatschappij (NRS) in 1845 en Nederlandsche Centraal-Spoorweg-Maatschappij (NCS) in 1860. Oprichting van de Maatschappij tot Exploitatie van Staats Spoorwegen (SS) in 1863 en de Noord-Brabantsch-Duitsche Spoorweg-Maatschappij (NBDS) in 1869. Alleen stoomtractie. De overheid plaatst stationsgebouwen in vijf klassen. Doorgaande luchtdrukrem op reizigersmaterieel.
periode b 1890 - 1917	Onderlinge concurrentie. Overname NRS door SS. Eerste elektrische spoorweg.
periode c 1917 - 1921	HIJSM en SS richten in 1917 de belangengemeenschap "Nederlandsche Spoorwegen" (NS) op. Overname NCS door SS. NS past seinstelsel van HIJSM toe, de tractie is op SS-leest geschoeid.
periode d 1921 - 1925	Einde van de bonte kleuren van de afzonderlijke maatschappijen, invoering donkergroene kleur en NS-nummerschema. Voorzichtig begin van de verbrandingsmotortractie en elektrificatie, bouw stalen rijksteden. Aanzienlijke vermindering van het aantal stoomdepots. De SS-seinen worden van links naar rechts geplaatst, onbewaakte overwegen krijgen andreas kruisen.

aanduiding en tijdsbestek	kenmerken
Tijdperk II 1925 - 1947	Elektrificatie van de hoofdlijnen in West- en Midden Nederland, sluiting onrendabele lijnen, opkomst stroomlijnitvoeringen.
periode a 1925 - 1934	Indienststelling NS-stoomlocomotieven serie 3900, 6100 en 6300. Elektrificatie van hoofdspoorlijnen en indienststelling Mat '24. Luxe internationale reizigerstreinen zoals: Etoile du Nord, Rheingold- en Edelweiss-Express. Remhuisjes vervallen door invoering doorgaande rem (1934) op goederenmaterieel.
periode b 1934 - 1939	Opkomende concurrentie van het wegtransport, eerste opheffing van lijnen en sluiting van stations. Indienststelling van stroomlijntreinstellen. Invoering groen licht voor het seinbeeld "Voorbijrijden toegestaan", voorheen was dit wit. Het groen voor "waarschuwing" wordt geel (1934). Oprichting N.V. Nederlandsche Spoorwegen 01-01-1938.
periode c 1939 - 1947	Mobilisatie augustus 1939. Geen normale treindienst meer mogelijk. Aluminiumkleurige daken worden donker geschilderd. Tweede Wereldoorlog. Na de oorlog aanschaf buitenlandse stoomlocomotieven. Lichtseinstelsel '46 wordt in gebruik genomen.
Tijdperk III 1947 - 1968	Modernisering van het spoorwegbedrijf, elektrificatie van alle hoofdlijnen. Aanschaf dieselelektrische- en elektrische locomotieven en treinstellen, vernieuwen dieseltreinstellen, gewijzigde materieelkleuren. Posttreinen in eigen omloop. Herwaardering klassenindeling. Automatische treinbeïnvloeding.
periode a 1947 - 1953	De elektrificatie wordt groots aangepakt. Instroom van elektrische- en dieselelektrische locomotieven en getrokken materieel, veel in turkooizen kleur. Goederenwagens worden roodbruin. Vervolgserie stroomlijntreinstellen.
periode b 1953 - 1958	Nieuw kleurenschema (1953); elektrische locomotieven en rijtuigen blauw, elektrische treinstellen groen en dieselelektrische treinstellen lichtblauw (in 1958 rood). Afvoer houten rijtuigen. Instroom eerste "Hondekop" treinstellen. Introductie TEE 1957. Invoering twee klassen systeem (1956). Starre dienstregeling op alle lijnen. Einde stoomtractie (1958). Invoering seinreglement 1954 en daglichtseinen '54.
periode c 1958 - 1968	NS verlieslijdend. Nieuwe diesel- en elektrische treinstellen vervangen het vooroorlogse stroomlijnmaterieel. De laatste stalen coupérijtuigen worden buiten dienst gesteld. De klassenborden vervallen op het binnenlands materieel. Indienststelling motorpost en rijtuigen voor buurlandverkeer. Nummering materieel volgens UIC (goederenwagens 1965, rijtuigen 1968). Eerste containertreinen. Invoering frontseinen met drie lichten (1963). Alleen nog (buitenlandse) stoom in de grensstations, voorzichtig begin met museumstoom.

aanduiding en tijdsbestek	kenmerken
Tijdperk IV 1968 – 1989	Introductie NS huisstijl, modernisering naoorlogs materieel. Indienststelling trek-duwtreinen. Verdwijnen klassieke beveiliging en handbediende overwegen.
periode a 1968 - 1978	"Spoorslag 70", nieuwe huisstijl; geel-grijs voor locomotieven, geel voor personentreinen, geel-blauw voor Intercitytreinen, nieuw logo en pictogrammen, reclame op de trein. Wederom vernieuwing materieel: elektrische locomotieven serie 1500, "Sprinter" en prototype "Koploper". De Benelux met trek-duwtreinen en Belgische meerspanningslocomotieven op NS net. Sluiting van vele los- en laadplaatsen. AKI krijgt een wit en twee rode lichten (1969).
periode b 1978 - 1989	Modernisering oudere elektrische locomotieven. Indienststelling locomotieven serie 1600, "Wadlopers", "ICM" en "Dubbeldekkers". Nieuwe Benelux trek-duwtreinen, rood-geel. Afvoer oud stroomlijnmaterieel en rijtuigen uit de jaren vijftig. Getrokken treinen verdwijnen van de niet geëlektrificeerde lijnen. Goederenwagens krijgen nieuwe lettercombinaties (1981). Nieuw rangeerterrein in Kijfhoek. Invoering computergestuurde beveiliging. Afbraak klassieke beveiliging.
Tijdperk V vanaf 1989	Afvoer oudere dieselelektrische locomotieven. Aanschaf diesellocomotieven serie 6400 en nieuw (dubbeldeks)reizigersmaterieel "IRM". Sterke toename van het reizigersverkeer, huur rijtuigen van NMBS (Belgische spoorwegen). Instroom stoptreinmaterieel '90, locomotieven serie 1700 en dieseltreinstellen. Afvoer oud dieselelektrisch materieel. Plannen voor hoge snelheid. Aanschaf HSL-materieel "Thalys". Verdere sanering goederenvervoer Rail 21 Cargo. Laatste armseinen verdwijnen.